

Natuurlijk leren op basisschool De Klaverweide in Almere

In 2000 introduceerde het APS natuurlijk leren en vond daarmee in eerste instantie vooral weerklank in het middelbaar beroepsonderwijs. Al snel volgden scholen voor voortgezet onderwijs en hoger beroepsonderwijs. In 2004 voerde De Klaverweide in Almere als eerste basisschool het natuurlijk leren in. De belangstelling voor het concept is groot en inmiddels zijn er enkele schoolteams die serieus nadenken over de mogelijkheden van natuurlijk leren in hun eigen situatie. In dit artikel beschrijven we de praktijk van het natuurlijk leren, de uitgangspunten achter het concept en het veranderingsproces op De Klaverweide. Daarbij besteden we expliciet aandacht aan de organisatie van de zorg.

Klassikaal systeem doorbreken

Een van de meest opvallende kenmerken van natuurlijk leren is de doorbreking van het klassikale systeem. De leerlingen zitten niet meer met 24 tegelijk met één leerkracht in een lokaal. In plaats daarvan zijn er één of meer grote open ruimten met daarom heen kleinere ruimten voor overleg, instructie en stil werken. Afhankelijk van de schoolgrootte zijn er veertig tot negentig leerlingen tegelijk in de grote ruimte en werken er onder begeleiding van drie tot zes leerkrachten, leermeesters genaamd

De leerkrachten begeleiden de groepjes leerlingen bij hun werk. Soms gaat een groepje leerlingen met een leerkracht naar een van de kleinere ruimten om daar instructie te krijgen. Die instructie is niet vooraf geprogrammeerd, maar komt voort uit de leervragen die de leerlingen tijdens het werken aan hun prestaties stellen. Workshops zijn korte eenmalige momenten waarop kinderen instructie krijgen en vaardigheden oefenen. Daarnaast zijn er trainingen met verschillende instructiemomenten over een langere periode.

Werken aan prestaties

Meestal werken de leerlingen in groepjes van drie aan een bepaalde opdracht, prestatie genaamd. Dit werken aan prestaties heeft de plaats ingenomen van de klassikale instructie gevolgd door het maken van voorgeprogrammeerde opgaven uit de methode. Prestaties zijn betekenisvolle en concrete opdrachten met een echte opdrachtgever. Iemand die belang heeft bij het resultaat van de prestatie. Het eindresultaat doet er dus toe.

De leerlingen kunnen altijd uit verschillende prestaties kiezen. Die keuzemogelijkheid is essentieel, omdat de leerlingen daardoor die prestatie kunnen kiezen die zij als betekenisvol ervaren. Als de leerlingen een prestatie hebben gekozen, maken zij een plan en presenteren dat aan de opdrachtgever. Na een eventuele aanpassing van het plan, gaan ze aan de slag. Als de prestatie is afgerond, presenteren zij het resultaat aan de opdrachtgever.

Voorbeelden van prestaties:

Opdrachtgever: Onderbouw

Werkmeester: Emilia

Prestatie: verzorg een poppenkastvoorstelling voor de onderbouw. Inventariseer welke poppen er zijn en maak dan een verhaal. Maak zo nodig andere attributen. Je kunt de voorstelling voor groepjes kinderen spelen

Opdrachtgever: Herman

Werkmeester: Trudy

Prestatie: verzorg een rondleiding voor ouders die hun kind willen inschrijven op de Klaverweide. Vertel over onze manier van werken en laat alle bouwen zien. De rondleiding mag een half uur duren. Verzorg ook koffie en thee voor deze ouders

Opdrachtgever: groep 8

Werkmeester: Peter en Emilia

Prestatie: Peter en Emilia zijn bezig met de voorbereidingen van het schoolkamp. Dit jaar willen we niet naar Balkbrug maar ergens anders naartoe. Zoek naar geschikte plaatsen. Denk aan het geld, het mag niet al te duur zijn. Als er een plek gevonden is moet er een programma komen. Het kamp is van woensdag tot vrijdag.
Planning: plaats moet 31 januari bekend zijn.

Kalligraferen

Opdrachtgever: Leerkrachten op school

Prestatie: Leerkrachten willen soms mooie teksten ergens bij schrijven. Bijvoorbeeld kaartjes met namen van de kinderen, een tafeldiploma, een leesdiploma, informatie voor ouders.

Schrijf een mooie brief aan de leerkrachten in sierletters. Vraag in deze brief of zij teksten voor jullie hebben die zij graag in sierletters willen hebben.

Je kunt sierletters uit boeken halen. Je kunt ook op zoek gaan naar iemand die goed kan kalligraferen. Deze kan jullie dan kalligraferen leren.

Een 'middenbouw-informatiekrant' maken

Opdrachtgever: Ouder van de medezeggenschapsraad

De medezeggenschapsraad wil graag iedere week een informatiekrant uitdelen.

Deze krant wordt uitgedeeld aan alle ouders van de kinderen van de middenbouw.

Het groepje kinderen dat voor deze prestatie kiest, gaat goed kijken wat er allemaal in de middenbouw gebeurt.

Zij voeren bijvoorbeeld gesprekje met kinderen over hun prestaties.

Zij volgen bijvoorbeeld een workshop en schrijven waar deze over ging.

Zij voeren bijvoorbeeld een gesprek met een leerkracht.

Organiseer een kunstveiling

Opdrachtgever: De school

Veel mensen kopen kunst op een veiling. Tijdens een veiling worden er spullen verkocht. Als er bijvoorbeeld een klok wordt verkocht, dan kunnen mensen aangeven hoeveel ze willen betalen voor die klok. Degene die het meeste geld wil betalen voor de klok mag de klok kopen.

Donderdag 10 februari is er een portfoliotentoonstelling. Op die dag wordt de veiling gehouden.

Er wordt een workshop gegeven. Die workshop heet: "Hoe organiseer ik een veiling."

Leer- en ontwikkelingslijnen

Prestaties komen niet uit de lucht vallen. Aan het eind van de basisschool moeten de leerlingen competent zijn om naar het voortgezet onderwijs te gaan. Dat impliceert meer dan het beheersen van kennis en vaardigheden, zoals die met de Cito-toets worden gemeten. Bij natuurlijk leren gaat het om een breed ontwikkelingsprofiel. Op basis daarvan formuleren de leerkrachten leer- en ontwikkelingslijnen. Deze zijn breed en algemeen geformuleerd en geven het beginnersgedrag en het expertgedrag. Ze bevatten dus geen gedetailleerde beschrijvingen van leer- en ontwikkelingsstappen en ze zijn ook niet bedoeld als afvinklijsten om aan te geven wat de leerling beheerst en wat nog niet. De leer- en ontwikkelingslijnen zijn bedoeld om de ontwikkeling van het kind te volgen. De leermeester gebruikt ze om samen met het kind te reflecteren op diens ontwikkeling. In het vaststelgesprek kijkt de leermeester samen met de leerling terug op wat bereikt is en waarop het kind zich in een volgende periode op zal richten. Daarom zijn leer- en ontwikkelingslijnen zoveel mogelijk in de taal van kinderen geschreven. In de prestaties moeten voor de leerlingen mogelijkheden zitten om zich op alle leer- en ontwikkelingslijnen te ontwikkelen. Als we willen dat leerlingen leren om op een bepaald niveau in woord en gebaar te communiceren, moeten er ook prestaties zijn die een appèl doen op hun communicatieve vaardigheden.

Ontwikkelingslijn **Probleem oplossen**

Denk aan:

- Een probleem onder woorden brengen
- Niet voor problemen weglopen
- Rustig blijven
- Creativiteit

Starter	Expert
Ik heb geen probleem.	Ik heb een probleem.
Stelt probleem uit.	Ik pak het probleem aan.
	Ik kan mijn probleem verwoorden.
Een ander lost mijn probleem op.	Ik bedenk oplossingen.
Ik weet niet wat ik moet doen.	Ik vraag om hulp.
Ik vraag altijd juf/meester om hulp.	Ik voer mijn oplossingen uit.
Ik gebruik het materiaal dat er ligt.	Ik verzamel zelf materialen die ik nodig heb.
Ik begin.	

Ik maak na.	Ik maak zelf.
Ik doe na.	Ik doe zelf.
Ik volg.	Ik bedenk of de oplossing gewerkt heeft.

Vaardigheidslijn **Taal en lezen**

Van lekker voorgelezen worden naar lekker zelf lezen.

Denk aan:

- Boeken
- Verhalen begrijpen
- Waar is geschreven taal voor
- Wat hebben gesproken en geschreven taal met elkaar te maken
- Letters en alfabet

Starter	Expert
Ik weet wat een boek is.	Ik bespreek een boek.
Ik maak op mijn eigen manier een brief.	Ik vertel met een brief iets aan de ander.
Ik luister naar een kort verhaal.	Ik vertel een verhaal na en beantwoord er vragen over.
Ik vertel de ander wat ik denk.	Ik schrijf op wat ik denk.
Ik begrijp wat een ander zegt.	Ik weet wat letters, woorden en zinnen zijn.
	Ik rijm.
Ik weet wat woorden zijn.	Ik weet dat je met letters woorden kunt maken.
Ik ken nog geen letters.	Ik ken de letters en de klanken.
	Ik lees op AVI 2 niveau (beheersing).
Ik begrijp een voorgelezen verhaal.	Ik begrijp wat ik lees.

Workshops en trainingen

Als de leerlingen tijdens de uitvoering van hun prestatie besluiten een brief te schrijven en niet weten hoe dat moet, kunnen zij hun leervraag voorleggen aan de leerkracht (in Natuurlijk Leren spreken we van leermeester). Deze kan besluiten op dat onderdeel een workshop of een training aan te bieden. Een dergelijke instructie geven is een andere rol en om het onderscheid aan te geven spreken we van werkmeester als de leerkracht in de rol van instructeur op zich neemt. Leermeesters begeleiden de leerlingen bij het uitvoeren van hun prestaties en de werkmeesters geven gespecialiseerde instructie. Iedere leerkracht kan op basis van een bepaald specialisme of deskundigheid de rol van werkmeester op zich nemen. Daarnaast kunnen leerkrachten van de andere bouwen, ouders of buitenstaanders workshops en trainingen verzorgen.

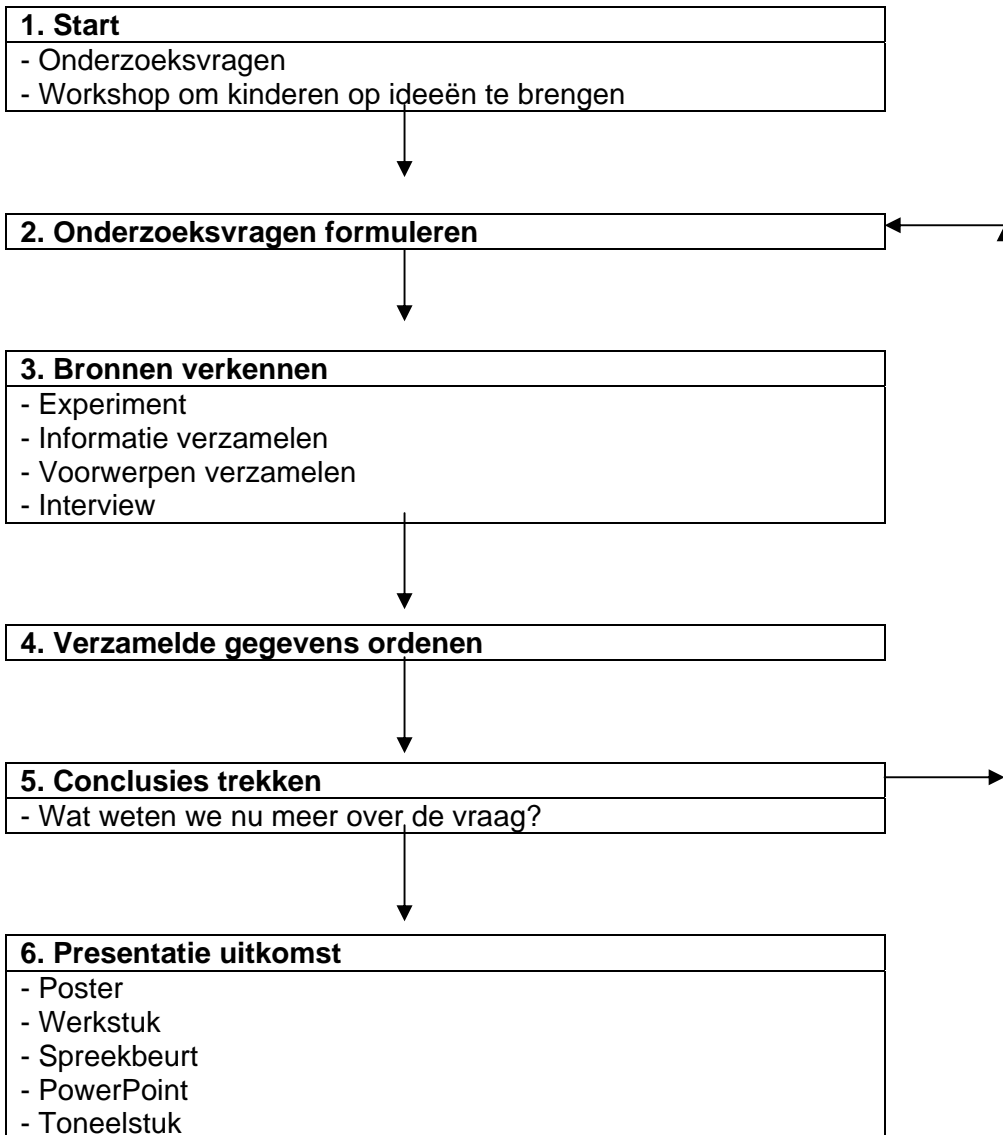
Het is de rol van de leermeester om zicht te houden op de brede ontwikkeling van kinderen. Ze zijn er voor de rode draad. De leer- en werkmeester begeleiden allebei prestaties en de werkmeester geven gespecialiseerde instructie. Trainingen en workshops zijn vraaggestuurd, maar leerkrachten kunnen ook iets aanbieden om leerlingen op ideeën te brengen.

Onderzoeksvragen en klussen

Op De Klaverweide formuleerden de leraren naast prestaties ook nog onderzoeksvragen en klussen. Onderzoeksvragen zijn gericht op het verzamelen, ordenen en presenteren van informatie over bepaalde onderwerpen. De klussen zijn gericht op de gezamenlijke zorg voor de materialen en de organisatie, bijvoorbeeld het verzorgen van de planten en het beheer van materialen.

In het schema hieronder staan de stappen die onderscheiden kunnen worden in het werken met onderzoeksvragen.

Onderzoeksvragen

Leerlingen van de onderbouw formuleerden een onderzoeksvraag voor de bovenbouw nadat ze brandnetelsoep hadden klaar gemaakt.

We hebben brandnetelsoep

***gemaakt. Het prikt niet.
Hoe komt dat?***

***1) Omdat we de brandnetels in kokend water hebben
gedaan.***

***2) Omdat de brandnetels 1 nacht in de vriezer hebben
gelegen***

***3) Omdat de bladeren buiten al bevroren waren door de
nachtvorst***

4) Omdat we de bladeren hebben gewassen met water

5) Omdat we de bladeren fijn hebben gemaakt met een mixer

Wat is het goede antwoord?

Als je het weet, geef het dan door aan:

Niels en Vanicy

Vaststelgesprekken (vertraagde tijd)

Op gezette tijden, na het afronden van een aantal prestaties, onderzoeksvragen en klussen, gaan de leerlingen en de leermeesters met elkaar in gesprek. Meestal gebeurt die één keer in de zeven weken. Dan kijken ze wat de leerling heeft gedaan en wat het resultaat is. Wat heeft de leerling ervan geleerd? Wat ging er goed en wat kan beter? Waarom ging het goed of juist niet? Hoe ben je op de leer- en ontwikkelingslijnen vooruit gegaan? Zijn er dingen waaraan je in een volgende periode extra aandacht zou willen besteden? Bij natuurlijk leren wordt het werk afgesloten met een vaststelgesprek, waarin de leerkracht door het stellen van vragen de leerlingen laat reflecteren op hun eigen leerproces. De mening van de leerling zelf is net zo belangrijk als die van de leerkracht. Als een leerkracht eenzijdig vaststelt waar een kind is gekomen, heeft dat geen leerrendement, want de kans is groot dat een kind de feedback niet snapt. Tijdens de vaststelgesprekken is er geen sprake van eenzijdig vaststellen, maar van interactie tussen de leerling en de leermeester. Zelfs jonge kinderen vanaf een jaar of vijf zijn al in staat om dergelijke gesprekken te voeren.

Bij natuurlijk Leren mogen er fouten worden gemaakt, want daar kunnen kinderen van leren. Als er ten minste achteraf ruimte is voor reflectie. In het traditionele onderwijs is er geen sprake van reflectie en wordt er ook niet van fouten geleerd. Moderne leerpsychologen zien reflectie als een van de krachtigste manieren van leren.

Het concept achter natuurlijk

Alex van Emst noemt de overstap van klassikaal onderwijs naar natuurlijk leren in zijn boek 'Koop een auto op de sloop' een paradigmashift. De principes achter het

traditionele onderwijs duidt hij aan als paradigma A en de gedachten achter natuurlijk leren als paradigma B.

Een paradigma is een geheel van opvattingen die ten grondslag liggen aan een bepaald concept. De tekortkomingen van de meeste vernieuwingen zijn erin gelegen dat ze het onderwijsleerproces op onderdelen veranderen, maar binnen het bestaande paradigma. Dat de overstap naar natuurlijk leren een consequente breuk betekent met de huidige uitgangspunten van het onderwijs blijkt als we de verschillen naast elkaar zetten.

Het huidige onderwijs (paradigma A)	Natuurlijk leren (paradigma B)
Kennisoverdracht	Kennisconstructie
Onderwijzen	Leren
Van deel naar geheel	Van geheel naar deel
Gericht op leren en luisteren	Gericht op ervaring opdoen en uitleggen
Samen doen is afkijken	Samen leer je meer dan alleen
Het gaat om wat je (niet) weet	Het gaat om wat je (nog niet) kan
Vakinhoud staat centraal	Brede ontwikkeling staat centraal
Leren voor later	Leren voor nu
Objectief beoordelen	Intersubjectief beoordelen

Hierna geven we een overzicht van de zeven principes van natuurlijk leren. Daarbij volgen we Hanna de Koning in haar artikel 'Natuurlijk leren: concept voor competentiegericht leren én veranderen' (november 2004).

Leerlingen zijn eigenaar van hun leerproces

Cornelis (2000) beschrijft de vervreemding die is ontstaan door de kloof tussen het sociale regelsysteem en het natuurlijke systeem, iets wat we in het onderwijs kunnen herkennen als we kijken naar het toenemend aantal kinderen dat niet in het gemiddelde keurslijf van ons onderwijssysteem past. Hier botsen de twee systemen: standaardisering gaat niet samen met individuele behoeften. De oplossing ligt volgens Cornelis in het concept van communicatieve zelfsturing. Op een school met natuurlijk leren kiezen de kinderen prestaties omdat ze die zelf als betekenisvol ervaren. Ze formuleren hun eigen leervragen en kiezen voor workshops of trainingen.

We leren het meest in de context waarin we het nodig hebben

Er is veel onderzoek gedaan naar de transfer van kennis en vaardigheden bijvoorbeeld door Simons (Bolhuis en Simons, 1999): hoe groot is het leerrendement als je iets leert in een andere context dan de situatie waar je de kennis nodig hebt? Hij komt tot het schrikbarende cijfer van 10 tot 20 procent. Daarentegen onthouden we 70 tot 80 procent van de kennis die we op dat moment direct kunnen gebruiken in een situatie die voor ons betekenisvol is. Bij natuurlijk leren leren kinderen en leraren van, door en in betekenisvolle situaties. Wanneer een kind niet verder kan met een prestatie, kan de leermeester het proces weer op gang brengen. Meestal gebeurt dat door het stellen van vragen. Wat heb je gedaan? Waar ging het precies mis? Kun je nog andere manieren bedenken om dit te doen? Soms zal de leermeester iets voordoen. Voor het aanleren van specifieke vaardigheden kan het kiezen voor workshops en trainingen. In alle gevallen liggen leren en gebruiken heel dicht bij elkaar.

Verandering van setting leidt tot verandering van gedrag

Wie in z'n eentje naar het buitenland gaat moet daar de taal wel leren. In zo'n geval is het leren onontkoombaar. Als docenten samen in één ruimte met kinderen werken

moeten ze zich tot elkaar verhouden. Ze kunnen niet meer de deur van hun lokaal achter zich dichttrekken. Er ontstaat een noodzaak om elkaar feedback te geven, elkaars kwaliteiten te benutten, samen problemen die zich voordoen op te lossen: leren van en met elkaar. Als kinderen zelf bewijzen moeten aandragen voor hun portfolio moeten ze wel stilstaan bij wat ze gedaan en geleerd hebben en wat er nog te leren valt. Als kinderen zelf gekozen hebben voor een prestatie zijn ze gemotiveerder om de tegenslagen die ze tegenkomen bij de uitvoering te overwinnen. Bij natuurlijk leren proberen we steeds een setting te maken die leidt tot verandering van gedrag van kinderen en docenten.

Mensen leren van geheel naar deel

Traditioneel is het onderwijs in vakken gesplitst en is de inhoud van de vakken opgesplitst in kleine stukjes leerstof. Didactisch gezien is het aanbieden van deze leerstof vooral een cognitieve aangelegenheid. Kinderen maken zich een veelheid aan brokjes theoretische kennis eigen, zonder het onderlinge verband te zien of het nut voor de praktijk waarin ze deze kennis kunnen gebruiken. Leraren hopen vervolgens dat die kennis later in de hoofden tot zinvolle gehelen wordt samengevoegd. Alsof leerlingen later de betekenis van het geleerde zullen ontdekken. Uit onderzoek naar de werking van onze hersenen (Sousa, 2000) blijkt ook dat mensen in gehelen denken: omdat je een bepaalde klus (betekenisvol geheel) wilt klaren, ga je gericht op zoek naar wat je daarvoor nodig hebt (delen). Sousa laat ook zien dat we het meeste leren door interactie, door elkaar uit te leggen wat we weten. Zo wordt onbewuste kennis bewust.

In het leren staat de brede ontwikkeling centraal

De vraag is wat een leerling competent maakt om naar het voortgezet onderwijs te gaan. Nu wordt dat gemeten aan de hoeveelheid cognitieve kennis die een kind zich heeft weten eigen te maken. Maar onder invloed van technologische ontwikkelingen en mondialisering van informatie wordt de levenscyclus van kennis steeds korter (Weggeman, 2000). Kennis is steeds sneller achterhaald. Bij natuurlijk leren komen kennis, vaardigheden en persoonlijke kwaliteiten steeds geïntegreerd aan bod

Leren is een proces van (inter)actieve kennisconstructie

Leren is niet het consumeren van kennis. Ieder individu is constant bezig betekenis te geven aan de wereld om hem heen. Daarmee construeert ieder mens op een actieve manier zijn eigen kennis. Dit veronderstelt een rijke leeromgeving en de mogelijkheid om in interactie met anderen te leren. Bij natuurlijk leren is er daarom een rijke leeromgeving met veel ruimte voor interactie en reflectie, want door te reflecteren wordt het kind zich bewust welke betekenis het geleerde voor hem heeft.

Leren begint met kiezen, bij de innerlijke drive

Bij natuurlijk leren hebben kinderen een grote mate van vrijheid om te kiezen wat ze gaan doen. Kiezen en zelfsturing vormen de kern van natuurlijk leren. Pas als leerlingen zelf mogen kiezen, nemen ze ook de verantwoording. Het vermogen om te kunnen kiezen, om zelf sturing te geven aan je eigen ontwikkeling is essentieel in onze huidige samenleving. Dat geldt niet alleen voor kinderen, maar ook voor leraren en schoolleiders. Leren is een wilsbesluit. Door een confrontatie met een nieuwe, zelfgekozen praktijksituatie wordt duidelijk wat je kunt en wat je nog moet leren. Je spreekt met jezelf af dat je het wilt leren en je gaat op zoek, vol vertrouwen in je eigen kunnen en met moed en doorzettingsvermogen om ontbrekende kennis en vaardigheden aan te vullen. Je moet het dus willen. En om te blijven willen, ook als het moeilijk wordt, heb je een begeleider nodig die het beste in jou naar boven wil halen.

Het veranderingproces

Natuurlijk leren invoeren kan alleen met de leraren die daar zelf voor kiezen. Op grote scholen in het beroepsonderwijs ontstaan daardoor soms twee stromen. Volgens de veranderkundige ideeën achter natuurlijk leren kan dat ook, hoewel dat in een kleine basisschool eigenlijk niet tot de mogelijkheden behoort. Dat maakt het keuzeproces er niet minder belangrijk om. De verschillen tussen leraren werden ook op De Klaverweide duidelijk. Eén leraar vertrok, omdat hij niet mee wilde doen. De leraren van de middenbouw bleven twifelen tot aan de invoering. Pas toen ze de praktijk van het natuurlijk leren voor zich zagen konden ze volmondig 'ja' zeggen. Het besluit om natuurlijk leren in te voeren, kan alleen als de leraren daartoe de innerlijke drive voelen. Dat keuzeproces is voor een groot deel gebaseerd op het gevoel. Natuurlijk verdiepen de leraren zich tijdens een oriëntatiefase in de principes van het natuurlijk leren, maar de gevoelscomponent is van groot belang. Alleen dan kan de keuze voortkomen vanuit de innerlijke drive. Die is nodig om eventuele moeilijkheden tijdens de invoering te overwinnen. Het team van de Klaverweide was al langere tijd op zoek naar een onderwijsconcept dat paste bij de ideeën die er leefde. Uiteindelijk werd dat gevonden in natuurlijk leren, zoals het APS had ontwikkeld.

Korte voorbereiding

De voorbereiding van de invoering van natuurlijk leren is relatief kort; een paar maanden. Dat traject begon zoals gebruikelijk met een startdag om het concept te introduceren en aan te geven welke consequenties de invoering heeft. Die intake heeft als doel de leraren en de schoolleiding in staat te stellen wel of niet te kiezen voor natuurlijk leren. Op De Klaverweide was die keuze min of meer al gemaakt. De noodzakelijke verbouwing was voor een deel al gerealiseerd en het was dan ook geen moeilijke beslissing om het veranderingstraject samen met het APS in te gaan. Allereerst ging de begeleider twee dagen aan de slag om het concept tussen de oren van de leraren te krijgen. Natuurlijk leren is namelijk geen verzameling organisatorische of didactische veranderingen, maar een totaal andere kijk op het leren van kinderen en de manier waarop leraren samenwerken en zelf ook leren. Wie het concept niet helder voor ogen heeft, zal na de invoering ervan toch geneigd zijn terug te vallen op vertrouwde oplossingen die passen bij het klassikale systeem. De leraren van De Klaverweide vonden het vermoeiend om zo intensief met de conceptuele kant bezig te zijn. Pas na de feitelijke overstap naar natuurlijk leren in februari 2004 bleek dat het stoeien met het concept wel degelijk z'n waarde had gehad. Na de introductie schreven de leraren leer- en ontwikkelingslijnen en prestaties.

Leren in de praktijk en van elkaar

Na een korte en hoogst noodzakelijke voorbereiding kon de overstap worden gemaakt. Na die ontwerpperiode was het team er klaar voor en kon op verstandelijke overwegingen opnieuw een keuze maken. Voor hun gevoel klopte het ook niet om daarmee te wachten tot na de zomervakantie. Men wilde echter niet in een soort windstil vacuüm terecht komen en besloot de sprong in het diepe te wagen. Dat staat haaks op het idee dat stap voor stap veranderen beter is. Als schoolteams willen veranderen, zetten ze meestal de deur op een kier en vaak blijft alles bij het oude. Wie echt wil veranderen, moet de deur wagenwijd open gooien en de eerste stap wagen zonder precies te weten waar die neerkomt. Het betekent dat leraren net als leerlingen fouten mogen maken. Fouten maken is alleen funest als ze niet worden onderkend en leraren doormodderen in plaats van met elkaar te reflecteren op de gang van zaken, ook als dat leidt tot meningsverschillen.

Onderdeel van het leerproces is dat de leraren met elkaar, de bouwcoördinator, de schoolleider en de extern begeleider regelmatig reflecteren op wat er gebeurt, wat de resultaten zijn en of het eventueel anders moet. Zo bleek dat de kinderen in de middenbouw door de grote keuzevrijheid maar niet aan het werk kwamen. Het team besloot daarop meer structuur aan te brengen en de prestaties te rangschikken rond een thema. In groep 8 werd bij de overstap naar natuurlijk leren besloten de pauze geheel vrij te geven, zodat de leerlingen zelf konden beslissen wanneer ze wilden pauzeren. Het werd een chaos. De schoolleider signaleerde het, maar greep niet in ervan uitgaande dat wat hij zag ook door de leraren zelf gezien zou worden. De betrokken leraren besloten uit eigen beweging de maatregel terug te draaien.

Bij natuurlijk leren worden leerlingen en leraren letterlijk bij elkaar gezet. Kinderen werken met z'n drieën aan prestaties en de leraren werken met elkaar in dezelfde ruimte. Ze zien veel van elkaar en hebben daardoor een gemeenschappelijk referentiekader. Heel vaak wordt er op scholen in vergaderingen gepraat over dingen die in de klas gebeuren, maar men geen eenduidig beeld heeft. Door samen aan het werk te zijn, gaan de gesprekken over wat hier en nu gebeurt. Dat maakt veel duidelijk en draagt eraan bij dat leraren in ieder geval elkaars taal spreken. De gesprekken over het werk zijn daarvoor veel effectiever en hebben een hoger leerrendement dan wanneer leraren in een vergadering praten vanuit hun 'verborgen' ervaringen met de eigen klas. Collega's kunnen zich daarvan meestal geen goed beeld vormen.

Gesprekken over onderwijs

Leraren zijn vooraf vaak een beetje huiverig voor het idee samen in één ruimte te moeten werken. Het went echter snel en vrijwel iedereen zou niet anders meer willen. Leraren vinden dat de gesprekken eindelijk echt weer over onderwijs gaan. Bijvoorbeeld: hoe spreek je kinderen aan, hoe haal je het beste uit een kind? Wat is precies een vriendelijke aanspreektoon en wat is zelfstandig werken? Doordat de dingen direct zichtbaar zijn, gaan leraren er op een andere manier over praten. Een leraar heeft bijvoorbeeld het idee dat kinderen verveeld raken als hij iets uitlegt, een collega kan hem erop wijzen dat zijn instructies altijd wel heel lang duren en bestaan uit saaie monologen met veel herhalingen. Een dergelijke feedback kun je als collega alleen geven, als je ziet wat er gebeurt. Op persoonlijk gebied gaan de leerkrachten elkaar anders zien; ze zien elkaars kwaliteiten en eigenaardigheden. Soms ontstaan er meningsverschillen en irritaties. Het is de kunst die niet uit de weg te gaan, want het uitspreken ervan levert altijd iets op. De lucht is weer geklaard en vaak leiden de moeilijkste gesprekken tot de beste inzichten.

In het klassikale onderwijs maken leraren wel afspraken, maar vervolgens gaat iedereen in z'n eigen klas weer aan de slag. Iedereen voert de afspraken dan op z'n eigen manier uit en soms zijn er leraren die zich helemaal niet aan de afspraken houden. Het is dus gemakkelijk om het met elkaar eens te zijn, omdat veel afspraken vrijblijvend zijn of in ieder geval een ruime marge hebben voor persoonlijke invulling.

Bij natuurlijk leren kan er geen sprake zijn van vrijblijvendheid als het gaat om de afspraken die je maakt. Dat wil niet zeggen, dat leraren allemaal precies hetzelfde zijn en doen, integendeel. Natuurlijk leren gaat uit van de eigen unieke persoonlijke kwaliteiten en ontwikkeling van de leraren. Bij natuurlijk leren zeggen we 'compenseren waar je niet goed in bent', in plaats van camoufleren. Een leraar die niet tevreden is over de manier waarop hij instructie geeft, kan een ervaren collega vragen eens te laten zien hoe die het doet. Leraren kunnen zich specialiseren in het geven van een bepaald soort workshops of zich op bepaalde terreinen ontwikkelen

tot specialist. In een kernteam spreek je af wat de maat van de kwaliteit is, maar ook wie die levert en wie het wil leren.

Dagelijkse besprekingen, wekelijkse ontwerptijd en vertraagde tijd

De leraren ontwikkelen al werkend en hebben verschillende momenten om met elkaar te overleggen. Dagelijks worden er aan het begin van de dag organisatorische afspraken gemaakt en aan het eind van de dag wordt teruggekeken op wat er is gebeurd. Daarbij komen zowel de successen als de ervaren knelpunten aan de orde.

Wekelijks is er ontwerptijd om nieuwe prestaties te schrijven, workshops te bedenken, de aanpak voor portfolio-gesprekken bij te stellen en ateliers in te richten. Tenslotte is er een keer in de zoveel weken tijd ingeruimd om te reflecteren op het werk, daarbij gaat het vooral om hoe de leraren persoonlijk staan in het natuurlijk leren.

Coaching on the job

Bij natuurlijk leren gaan we ervan uit dat leren en toepassen zo dicht mogelijk bij elkaar moeten liggen om een groot leerrendement te bewerkstelligen. De coach is daarom tijdens het werk aanwezig en kan de leraar op verschillende manieren - tijdens of direct na het werk - helpen. Het leerproces vindt dus plaats in de context van het werk. We spreken van coaching on the job.

De belangrijkste vormen zijn:

- meelopen, observeren en achteraf reflecteren (eventueel met videobeelden);
- samen voorbereiden, samen uitvoeren (bijvoorbeeld het geven van een vraaggestuurde workshop);
- aftikken, overnemen en voordoen, bijvoorbeeld hoe je verdieping geeft aan de interactie met kleuters om te komen tot producten voor het portfolio);
- proces stilleggen en hardop reflecteren waar de groep bij is, bijvoorbeeld het stellen van reflectieve vragen.

Coaching on the job is erop gericht het gericht het proces van zelfsturing en het experimenteren met nieuw gedrag te stimuleren. Om dit te bereiken zijn er tijdens het proces een aantal gedragsregels:

- de gecoachte heeft een coachingsvraag;
- de gecoachte kiest de vorm;
- de gecoachte kiest de situatie;
- de gecoachte maakt ruimte voor de nabespreking;
- de gecoachte maakt vervolgspraken en houdt zijn leer- en ontwikkelingsproces bij.

Benutten van kwaliteiten, specialiseren

Iedere leraar heeft zijn specifieke kwaliteiten en het is de bedoeling dat dit in het team zoveel mogelijk worden benut. Niet iedere leraar hoeft hetzelfde te doen en kan zich specialiseren. Sommige leraren zijn bijvoorbeeld goed in het begeleiden van prestaties waarbij de computer een belangrijke rol speelt. Ook ten aanzien het geven van workshops kunnen leraren hun specifieke kwaliteiten inzetten of nieuwe interesses ontwikkelen. Net als voor de leerlingen zijn er ook voor de leraren constant keuze- en ontwikkelingsmogelijkheden.

Op de Klaverweide leidde dit ertoe dat elke bouw nu een eigen intern begeleider heeft, terwijl er vroeger één intern begeleider voor de hele school was. Ook heeft de school ervoor gekozen dat 'taalontwikkeling' en 'rekenen/gecijferdheid' gebieden zijn die extra aandacht behoeven. De leraren kunnen ervoor kiezen om zich op één van

deze gebieden te ontwikkelen als specialist. Zo heeft de Taalgroep een overzicht gemaakt van verdiepende en verbredende taalactiviteiten.

Taalgroep Klaverweide

Taalontwikkeling:

Verdiepen en verbreden van taal en teksten die kinderen produceren bij betekenisvolle activiteiten

Leerlijnen taal

- Lezen
- Leesbaar schrijven
- Teksten schrijven
- Teksten publiceren
- Praten/luisteren
- Andere talen

Begeleiden van prestaties

- Denkvrage stellen
- Dialoog
- Verdiepen
- Verbinden met leerlijnen en ontwikkelingslijnen

Taalworkshops naar aanleiding van prestaties

- Teksten van kinderen verbeteren
- Woordenschat
- Werken met de spellingsmap

Rijke taalomgeving

- Aan de muur/op tafels: tentoongestelde producten, hulplijsten, poëzie en informatieve posters, de tekst van de week, etc.
- Hoeken: meervoudige intelligentie/verschillende taalaspecten kansrijke taal
- Informatie beschikbaar: boeken, abonnement kidsweek

Ontwerpen van prestaties met veel taalkansen

- Schrijven/lezen: internet, e-mail, brieven, uitnodigingen, krant maken
- Praten/luisteren, interviews, uitwisselingen, drama, video

Uitnodigende activiteiten (ik ga vandaag ..., wie wil kan meedoen) bijvoorbeeld:

- Voorlezen
- Zingen
- Boekjes maken
- Theater
- Filosoferen
- Debat
- Gedichtenposters maken

Mogelijkheden voor kinderen die dat willen om zelf te oefenen/in te slijpen

- Letters schrijven
- Spellingregels
- Leestempo

De rekengroep neemt in samenwerking met externe experts het voortouw in het ontwerpen van prestaties met veel mogelijkheden op het gebied van rekenen/gecijferdheid. Zo worden er leerlijnen voor alle bouwen geschreven en per bouw is er een aanbod van interactieve rekenworkshops waarin een aantal cruciale ontdekkingen op het gebied van rekenen en gecijferdheid aan de orde komen. Bovendien worden er per bouw twee leerkrachten geschoold op interactieve didactiek.

Zorg en leren geïntegreerd

In het klassikale onderwijs er een vaste norm. Wie daar niet aan voldoet, is een zorggeval. Bij natuurlijk leren is er geen vaste norm. De leerkrachten kijken naar de vooruitgang van de kinderen, ervan uitgaande dat ieder kind z'n individuele leerweg heeft.

Bij de vaste norm hoort ook regelmatig toetsen. Bij natuurlijk leren gebeurt dat niet, want de individuele ontwikkeling is uitgangspunt. Soms zien de leerkrachten dat een kind problemen heeft of stagneert in zijn ontwikkeling en pas dan wordt er aanvullend onderzoek gedaan.

In het klassikale onderwijs staat de zorg los van het leren. Meestal wordt die gegeven in de vorm van remedial teaching buiten de klas. Bij natuurlijk leren zijn leren en zorg geïntegreerd. De leerkrachten kijken naar de brede ontwikkeling van kinderen en gaan ervan uit dat welbevinden een basisvoorwaarde is om te komen tot leren.

Bij natuurlijk leren wordt er een beroep gedaan op de intrinsieke motivatie van kinderen. Bij sommigen is die slechts zwak ontwikkeld. De leerkrachten kijken dan waaraan een kind behoefte heeft om toch tot leren te komen. Voor sommige kinderen is meer structuur heilzaam, bijvoorbeeld door vaker en op vaste momenten met de leermeester te overleggen. Soms kiest een kind de verkeerde prestaties en gaat de leermeester met het kind in gesprek om er samen achter te komen welke prestaties wel geschikt zijn.

Samen verantwoordelijk

Doordat de leraren met elkaar in een grote ruimte werken, zijn ze ook samen verantwoordelijk voor de kinderen. De eigen leermeester is wel de eerst verantwoordelijke, maar die kan de signalen delen met collega's. Die kunnen hun ideeën geven en tips aandragen voor een passende benadering van het kind. In het klassikale systeem staat een leraar er altijd alleen voor, ook als kinderen dreigen uit te vallen. Door de invoering van natuurlijk leren behoren veel (leer)problemen tot het verleden.

Motivatie blijft uitgangspunt

Zoals op elke school blijven er kinderen met speciale zorgbehoeften, zoals kinderen met ADHD of PDD-NOS. In elk bouwteam is een leermeester met als specialisatie intern begeleider. Daardoor worden kinderen met opvallend gedrag eerder gesignaleerd en kan er tijdig een handelingsplan worden opgesteld. Het zijn geen eenzijdig cognitief gerichte handelingsplannen, maar hebben altijd betrekking op de brede ontwikkeling van de kinderen. Doordat de intern begeleider altijd in de groep aanwezig is, is er een zeer directe communicatie tussen de leraren over kinderen die speciale aandacht nodig hebben.

Leerproblemen worden altijd door de school zelf aangepakt en binnen de context van natuurlijk leren is het onderwijs per definitie 'op maat'. Soms zijn er kinderen die niet tot werken komen, de zogenaamde 'dwalers'. Als de leerkrachten zich zorgen

maken over een kind, worden er aantekeningen gemaakt van wat zij bij het kind zien. Aan de hand van de observaties kan besloten worden het kind extra hulp te bieden. Ook een bezoek aan de ouders kan een onderdeel zijn van de extra zorg. Als het nodig is krijgt het kind extra begeleiding, bijvoorbeeld bij het kiezen van prestaties of gedurende het werken. In het klassikale onderwijs wordt de oplossing vaak gezocht in het nog meer fragmenteren van de leerstof, omdat 'meer structuur' gezien wordt als de beste oplossing voor de meeste problemen. 'Structuur' betekent dan vaak 'ik bepaald voor jou wat jij moet doen'. Op de Klaverweide is het de bedoeling het kind te helpen zijn weg te vinden binnen de context van natuurlijk leren. Dat kan door samen met een kind een prestatie te kiezen, of door de keuzemogelijkheden tijdelijk iets in te perken. Kortom, ook bij kinderen met speciale zorgbehoefte is de motivatie van het kind het aangrijpingspunt.

Dorothee van Kammen, in samenwerking met Herman Kolthof.